TUDOR ARGHEZI ÎN LIMBA GERMANĂ*)

DE

CORNELIA ANDRIESCU

Poezia lui Tudor Arghezi, cu o limbă atit de bogată și de plastică, a ridicat în fața traducătorului german numeroase dificultăți. Vedem aici un motiv în plus, chiar dacă nu împărtășim întotdeauna soluțiile propuse de traducător, pentru a aprecia în mod deosebit rezultatele nuncii sale, care sint, de cele mai multe ori, remarcabile. Aceste rezultate n-ar fi putut fi obținute dacă versurile lui Arghezi n-ar fi găsit în tălmăcitorul german, Alfred Margul-Sperber, un autentic și talentat poet. La acest factor trebuie adăugată și împrejurarea că traducătorul stăpinește bine ambele limbi.

Trebuie să remarcăm, de la început, că, datorită factorilor amintiți mai sus, traducerea, chiar cînd este mai liberă, nu trădează, în genere, originalul. Dacă fidelitatea literală este ocolită, în multe din poeziile traduse, mai rar este trădat conținut de idei și păgubită fidelitatea de atmosferă. Faptul acesta ni se pare deosebit de important, dacă ne gindim că, în numeroase cazuri. cînd este abandonată litera originalului, această distanțare ne obligă să constatăm că traducătorul a scris, de fapt, o poezie, cu meritele sau cu lipsurile ei, care îi aparține mai mult lui decit autorului pe care și-a propus să-l înfățișeze cititorilor de altă limbă. Munca lui Alfred Margul-Sperber, deși termenul "Nachdichtung" de pe copertă poate provoca nedumeriri, trebuie privită numai ca un act de traducere.

Pot fi citate numeroase poezii din culegerea de versuri din opera lui Arghezi, tipărită nu de mult la Viena, care confirmă, în mod strălucit, calitatea muncii traducătorului. Limităm exemplificarea numai la citeva din poeziile traduse de Alfred Margul-Sperber. Dintre acestea nu poate lipsi, bineințeles, cunoscuta poezie Testament, cu atit mai mult cu cit versurile ei au și semnificația unei arte poetice. Analiza ei ne va permite să trecem mai ușor și mai direct la problemele pe care le ridică transpunerea operei lui Arghezi în alte limbi. Referințele poetului romîn la necesitatea împrospătării limbajului poetic cu elemente noi indică, pe de o parte, căile pe care a mers acesta în activitatea sa artistică ulterioară și, pe de altă parte, necesitatea de a urmări, în versiunea germană, echivalentele lingvistice pe care le propune traducătorul pentru a face evidente aceste înnoiri în lexic, în construcția imaginilor și în sintaxă.

Prima strofă a poeziei este tradusă destul de liber. Traducătorul face evidente eforturi să meargă în sensul metaforci din original, destinată să concretizeze munca chinuitoare a generațiilor anterioare, care au înlesnit atingerea unei trepte noi în urcușul lor anevoios și nespectaculos — creația artistică:

în seara răzvrălită care vine De la străbunii mei pină la tine, Prin rîpi și gropi adînci,

^{*)} Tudor Arghezi, Gedichte. Auswahl und deutsche Nachdichtung von Alfred Margul-Sperber, Bergland Verlag, Wien, 1961.

Suite de bătrinii mei pe brinci, Și care, tinăr, să le urci te-așteaptă, Cartea mea-i, fiule. o treaptă (p. 9) ¹

Versurile acestea, greu de tradus din cauza analogiilor îndrăznete, a cuvintelor și expresiilor populare și a unor dificultăți sintactice, au fost transpuse astfel în limba germană:

Wenn einst empörerisch der Abend flammt,
Ist von den Ahnen, welchen ich entstammt,
Zu dir, mein Sohn, dies Buch nur eine Flucht:
Sie führt durch Ackerbruch und tiefe Schlucht
Vorbei an toten Vätern, die sich bücken —
Von dir erhoffen sie den graden Rücken. (p. 11).

Pentru a face sensibile intervențiile traducătorului, ne permitem să cităm și traducerea literală, în proză, a versurilor respective: "Cînd vreodată seara va arde răzvrătit, cartea aceasta va fi numai o fugă, de la străbunii din care cobor, spre tine, fiul meu: ea trece prin arături și ripi adînci, pe lingă străbunii care se apleacă ei speră ca tu să ai spinarea dreaptă". Reținem, mai întîi, înlocuirea nemotivată a termenului treaptă prin Flucht, "fugă", "refugiu". În al doilea rînd observăm din compararea originalului cu traducerea, că s-a produs o explicitare a metaforei --ceea ce nu se poate realiza decit în dauna ei, cu sacrificiul plasticității, dar cu un plus de preciziune a ideii. Versul final din traducere: "Ei speră ca tu să ai spinarea dreaptă" (Von dir erhoffen sie den graden Rücken), care nu figurează în original, clarifică sensul moral și social al acestei ascensiuni, ajunsă pe o nouă treaptă a demnității și mindriei umane, ca răspuns la umilințele din trecut. Traducătorul n-a pulut păstra, în limba germană, toată frumusețea metaforei argheziene și pentru faptul că expresia populară din versul: Suite de bătrinii mei pe brinci este, de fapt, intraductibilă. Traducerea, necesar liberă, a acestui vers : Vorbei an toten Vätern die sich bücken (Trecfind pe lingă străbunii morți care se apleacă) s-a impus de la sine. Fără îndoială că s-ar fi putut găsi și alte soluții pentru rezolvarea unor dificultăți ca cele pe care le-am sesizat, în traducerea acestei poezii. Trebuie să recunoaștem, însă, că tălmăcirea lui Alfred Margul-Sperber păstrează, în ciuda unor intervenții ca cele semnalate, atmosfera argheziană. Faptul acesta este confirmat mai bine de restul poeziei, care nici nu trebuie judecată decit ca un întreg. Regretind că nu putem cita toată poezia, socotim util, pentru a putea aprecia munca traducătorului, să reproducem versurile in care poetul romin se referă direct la limba pe care o folosește:

> Ca să schimbăm, acum, întiia oară, Sapa-n condei și brazda-n călimară, Bătrinii-au adunat, printre plăvani, Sudoarea muncii sulelor de ani.

¹ Folosim ediția Tudor Arghezi, Scrieri, voi. 1—4, EPL, 1962—1963.

Din graiul lor cu-ndemnuri pentru vite Eu am ivit cuvinte potrivite Și leagăne urmașilor stăpîni.

Aceste versuri, ca si celelalte, în care poetul anunță înnoirea universului liric, sint bine traduse de Margul-Sperber, cu o precisă cintărire a echiva/entelor lingvistice care nu înstrăinează versiunea germană de original, chiar și atunci cind traducerea este mai liberă:

Die Ahnen mussten* hinter Ochsenjochen Jahrhunderflang im Schweiss des Sommers kochen, Dass ich als erster, statt der Pflugschar schari, Im Feld des Worts, die Feder führen darf. Aus ihrem Ruf, der nur den Tieren galt, Schuf ich der Worte zierliche Gestalt Und Wiegenlieder meinen stolzen Söhnen (p. 11)²

De pe acum se conturează o concluzie pe care vom avea mereu prilejul s-o sprijinim cu noi fapte de limbă. Arghezi a lărgit enorm sfera limbajului poetic rominesc, cuprinzînd sectoare noi socotite înainte nepoetice. Lexicul popular și arhaic din "graiul cu-ndemnuri pentru vite" al strămoșilor, expresiile idiomatice, și chiar unele durități de limbaj, în care "biciul răbdat se-n-toarce în cuvinte", sînt tot pe atitea obstacole ce-l pot înspăiminta pe un traducător mai puțin încercat și dotat. Toate elementele însirate, la care se referă poetul în Testament, sint, de fapt, uneltele sale poetice, care dau o savoare specifică versului arghezian. Pentru tot acest material, atit de greu de transpus în altă limbă, tocmai din cauza marii lui încărcături specifice, traducătorul s-a străduit să găsească corespondente și perifraze cit mai potrivite în limba germană.

Limba romînă literară este muît mai legată de limba populară decît germana literară, în așa fel încît prezența cuvintelor și formelor populare și regionale nu dau limbii artistice romînești un caracter dialectal, cum s-ar produce în alte limbi literare mai vechi. Traducătorul s-a ferit, din această cauză, să abuzeze de regionalismul german, în tălmăcirile sale, pentru a nu crea o impresie nepotrivită, care să-l transforme pe Arghezi în scriitor dialectal. Vom vedea, în continuare, ce consecințe de ordin stilistic rezultă de aici. Deocamdată observăm, pe baza materialului din Testament, că traducătorul manifestă tendința de a înlocui termenul popular cu cuvinte uzuale. În cazul cînd această substituire nu este posibilă, el recurge la perifraze sau, mai rar, întrebuințează un termen cu o accepțiune metaforică. În fecul acesta, plăvani este tradus prin Ochsenjoch "jug", căpătii prin Kissen "pernă", sărică prin Wollhaartrachten "haină tărănească din lînă", iar arhaismul hrisov prin metafora "prima lumină" — das erste Licht etc.

De găsirea unor corespondențe cit mai potrivite, capabile să reproducă măcar o parte din bogăția limbii lui Arghezi, depindea, în mare măsură, succesul traducerii. Să urmărim, așadar, în continuare, soluțiile traducătorului la numeroasele greutăți pe care le ridica textul originalului. O poezie ca *Plugule*, în general destul de fidel tra-

^{*} Decarece tipografia nu dispune de semnul corespunzător, folosim, în locul lui eszett, ss.

² "Străbunii au fost nevoiți să se coacă (să fiarbă) sute de ani în sudoarea verii, la jugul boilor, pentru ca eu, primul, să pot mina, în locul brăzdarului ascuțit de la plug, în cimpul cuvintului, condeiul. Din strigătul lor, menit numai vitelor, eu am creat chipul gingas al cuvintelor și cintece de leagăm fiilor mei mindri".

dusă, cu grijă pentru păstrarea atmosferei agreste, impunea, printre altele, găsirea unor termeni potriviți, în limba germană, pentru cuvintele dumicat și zloată, folosite de poet cu intenția de a găsi mijloace lexicale cit mai potrivite, într-un elogiu adus, nu uneltei, ci aceluia care a izvodit-o și a tras cu ea prima brazdă. În traducerea germană, cuvintelor respective li s-au găsit echivalentele Brockensuppe pentru dumicat și Schlamm und Lache "noroi (mocirlă) și băltoacă" (p. 15) pentru zloată. În cazul celui de-al doilea termen, după cum vom vedea și în alte exemple, cuvintului popular din limba romină îi corespund termeni literari uzuali în limba germană. Mai evident este acest fapt într-o poezie ca Vint de toamnă, tradusă, de altfel, tot atit de corect, dar în care, din cauza receptivității diferite a limbii literare romine și germane la elementul popular și regional, se acordă, în versiunea lui A. Margul-Sperber, un loc redus lexicului din aceste surse. În felul acesta, cuvinte ca: grumaz, plocată, miță, sorcovă au fost traduse prin termeni germani de mare răspindire literară: Nacken "ceafă", Decke "pătură", Katze "pisică", Blumengewind "impletitură de fori" (p. 20). Prin forța împrejurărilor, traducerea, lipsită de termenii populari și regionali, pierde ceva din aerul rustic al originalului. Atmosfera generală rămine totuși, pe cit e posibil, argheziană printr-o sistematică ocolire a cuvintului și construcției savante și chiar printr-o anume undă de familiaritate, susținută de folosirea termenilor și constructiilor uzuale

Observăm că se produce, în unele cazuri, datorită acestei înlocuiri, uneori obligatorii, alteori evitabile, a termenilor populari și regionali prin termeni literari, o alunecare de la concret la abstract, de la specific la general. Termenii populari au o forță de individualizare pe care n-o posedă lexicul literar. Într-o poezie ca Bărăganul, de exemplu, substituirea termenilor năirame, tulpane barișe (I, p. 185), obligatorie de altfel, pentru că traducătorul n-a putut găsi alte corespondențe mai bune decit înșirarea materialelor din care sint făcute aceste obiecte, (kattunene, wollene, seidene Tücher und Weben) se face în detrimentul imaginii, diminuîndu-i culoarea specifică.

Un anume specific autohton este, de asemenea, eliminat prin astfel de substituiri, care detașează traducerea de une realități locale, și în traducerea poeziei Giuvaiere.

Aceleași probleme le ridică și substituirea unor violențe de limbaj de către traducător. Această înlocuire se face, de regulă generală, tot prin folosirea lexicului literar. Astfel, imaginea duda țiței, folosită de Arghezi într-un Psalm, este tradusă în limba germană prin Brustbeere "boaba sinului"; cuvintul golanii din Prigoana (I, p. 28) este tradus prin die Armen "săracii" (p. 23). Aceste înlocuiri, care nu sint întotdeauna recomandabile, literarizează limbajul arghezian, frust, violent, nou și întotdeauna neprevăzut.

În pcezia Blesteme, cititorul e surprins și, dacă este mai puțin obișnuit cu limbajul arghezian, de-a dreptul descumpănit, deși este vorba de una din cele mai frumoase creații ale poetului, în primul rind datorită ineditului expresiei, în care intră numeroși termeni populari, prinși în legăturile cele mai neașteptate, în imagini unice pentru figurarea descompunerii. Faptul acesta ridica noi greutăți în fața traducătorului, obligat să găsească, în limba germană, echivalente potrivite pentru cruditățile verbale din original. Trebuie să observăm că traducătorul a realizat, transpunind acest text, atit de dificil, în limba germană, unul din cele mai convingătoare succese ale întregii traduceri. Violența plină de culoare a verbului și imaginii argheziene apare ceva mai îndulcită doar cînd traducătorului i-au lipsit, ca de obicei, corespondente potrivite pentru unii termeni populari. Așa este cazul cu imaginea surprinzăteare din aceste versuri: "Sobolii și viermii să treacă pribegi / Prin stirvuri de glorii întregi" (I, p. 140), tradusă de Margul-Sperber în felul următor: "Maulwürfe und Würmer sollen durch Zeiten / Vérwesten Ruhmes ruhlos gleiten" (Cirtitele și viermii să treacă fără odihnă / Prin timpuri de glorii putrezite) (p. 65). Remarcăm că imaginea de mai sus este tradusă foarte fidel, de altfel ca întreaga poezie, în aceeași poezie, cuvintele populare grumaz și gilci (I, p. 142) sint traduse prin termenii literari Hals "git" și Drüsen "glande" (p. 67). În general, însă, traducătorul a reușit să păstreze întreaga tensiune și ineditul imaginilor din original, fără să recurgă la edulcorări nepotrivite, care ar fi anu lat prospețimea limbajului arghezian.

Probleme asemănătoare cu cele din *Blesteme* a ridicat ciclul de poezii *Flori de mucigai*. Pe lingă inlocuirea unor termeni populari, tălmăcitorul recurge și la o traducere mai liberă. Sint semnificative, în acest sens, versurile din cunoscula poezie *Fătălăul*, tradusă sub titlul *Der Zwitter*:

Că din oamenii de rind
Nu te-ai zămislit nicicind.
Doar anapoda și spirc,
Cine știe din ce smirc,
Morfolit de o copilă
De făptură negrăită
Cu coarne de gheață,
Cu coama de ceață,
Cu uger de omăt —
Iese așa fel de lăt (I, p. 218).

Aus der Menschen Liebesbanden Bist du keinesfalls entstanden: Einem Sumpf in Lieb ergeben, Gab ein Werwolf dir das Leben, Nur ein Schoss, vom Huf befleckt, Eines Wesens, unentdeckt. Aus Eis, Horn und Zähne, Aus Nebel die Mähne, Aus Schnee die Lenden Kann solche Missgeburt vollenden. (p. 91)3.

În unele cazuri astfe de modificări sint impuse de continutul grav al poeziei, care nu permite, în traducere, preluarea tuturor durităților de limbaj din original. Așa este cazul poeziei Dacica. Tonul grav al acestei poezii îl determină pe traducător să procedeze la unele schimbări, care, oricite motivări am invoca, îndepărtează traducerea de original. Versul N-a mai rămas din el decit gunoi (II, p. 120) este tradus liber, cu evitarea termenului "gunoi": Nichts zeugt von ihm als Rest in einem Grab (nimic nu dovedește despre el ca rămășiță într-un mormint) (p. 130). Din același motiv și versurile: Tu poți să fii, el poate să nu fie / Zgirietura-i teafără și vie (II, p. 121) sint traduse mai liber: Und hat er nicht an deinem Leben teil, / Lebendig ist,

³ Din legăturile de dragoste omenești / Tu n-ai apărut nicidecum: / Supus în dragoste unei băltoace (unui smîrc), / Ți-a dat viață un vircolac. / Numai un sin pătat de copita / Unei ființe nedescoperite încă / cu coarne și dinți de gheață / cu coama de ceață / cu coapsele de zăpadă / poate desăvirși un astfel de monstru.

was er dir gab, und heil (Si dacă el nu are parte de viața ta/Viu e și nevătămat, ceea ce ți-a dat) (p. 130). La fel se explică înlocuirea familiarului zbenghi de lioare prin Kranz von Blumen "cunună de flori" și a cuvintului noroi prin lut "Ton). Ocolind termenii și expresiile menționate, traducătorul s-a străduit să găsească în limba germană mijloace potrivite pentru a susține ideea și atmosfera din original, fără ca rezultatele să fie întotdeauna cele mai bune.

Am observat că, prin înlocuirea unor termeni populari și regionali, a unor asprimi de limbaj care rezultă tot din folosirea acestui material în poezia lui Arghezi, se ajunge, în traducere, la o alunecare de la un mod de exprimare mai concret și mai plastic, cu o mare doză de specificitate la un mod de exprimare mai abstract. Această tendință poate fi observată și în alte exemple. În versul acesta, de pildă, din Duhovnicească: S-au povirnit păieții / A putrezit ograda (I, 144) elementele concrete apar într-o formulare abstractă, generală, în traducere: Alles schwindet ohne Wiederkehr (Totul dispare fără reintoarcere) (p. 61). În Poartă cernită, de asemenea, traducătorul, reținut de comunicarea cu exactitate a ideii — inevitabilitatea morții, care ne smulge brutal din universul familiar, înstrăinîndu-ne de toți și de toate -nu merge, pină la capăt, în direcția mijloacelor folosite de poetul romin pentru a o comunica, eliminind, în traducere, obiectele din micul univers casnic al bătrinei care pășește pe "poarta cernită". Traducătorul preferă o formulare mai generală. Versul: \$1 s-au închis dulapul și bucătăria este tradus, de aceea, Man hat ihn einfach vergessen (el a fost, pur și simplu, uitat) (p. 31), substituire pe care o considerăm prea liberă. De asemenea în Har (Heimsuchung), ocolind imaginea negul cartofilor, în favoarea unui termen mult mai general, pămînt (Grund), versurile sint prea îndepărtate, în traducere, de exprimarea concretă din original, susținută și de adjectivul cald, de asemenea netradus: .

> Si pentru negul cartofilor cald Face descintece, ca pentru smarald (I, p. 171). Über ihrem Grund die Sprüche Murmelt er der uralten Schöpfungsküche (p. 106).

În traducerea poeziei Cintec de boală, formularea "străpuns de cuie" (II, 118) devine "wie vom Alb gequält", adică "chinuită de un strigoi" (p. 129). În poezia de inspirație folclorică. La treabă, în care fantasticul ia forme foarte terestre, întocmai ca elementele mistice, în alte poezii, traducătorul, ocolind unele durități de âmbaj, se oprește asupra unor formulări mai generale:

Se puse-n calea negurii cu coarne Si găurindu-i pintecul în zmirc. Si implintindu-i sabia în carne Au curs din ea otravă, muci și spirc (II, p. 262). Er wirit dem Untier mutig sich entgegen Gehörnter Nacht, und trifft es in den Bauch Und trifft das schwarze Herz mit seinen Schlägen Und giftiger Geifer quillt wie Nebelrauch (p. 133)4

⁴ Curajos, el se aruncă în calea dihaniei (monstrului), a nopții, cu coarne, și-o lovește în pintec, și nimerește inima neagră cu loviturile sale și bale otrăvite izvorăsc asemenea ceții.

Cercetarea echivalentelor găsite de traducător pentru imaginile din original dezvăluie noi aspecte ale acestei probleme. Am subliniat și cu alte prilejuri satisfacția pe care ne-o oferă constatarea că imaginația traducătorului o poate urmări, de cele mai multe ori cu fidelitate, pe aceea a poetului romin. Vrem să semnalăm aici, pe lingă astfel de corespondențe fericite, și citeva cazuri, în care traducătorul a abandonat imaginea argheziană pentru alte mijloace.

În prima strofă din Cintec de adormit Mițura:

Doamne, fă-i bordei în soare, Într-un colț de țară veche, Nu mai nalt decit o floare Și îngust cit o ureche (I, p. 11)

traducătorul nu reține versurile Într-un colț de țară veche / Nu mai nalt decit o floare, străduindu-se, în schimb, să expliciteze primul vers:

Lieber Gott, schenk meinem Kinde Klein ein Haus zum Angebinde, Keins der grossen, stolzen Schlösser — Wie ein Ohr nur und nich grösser (p. 13)⁵

Atent la ineditul metafore or si comparațiilor argheziene, atit de plastice, traducătorui, dacă renunță la comparația cu floarea, o reține pe aceea, surprinzătoare, a bordeiului cu urechea: Și îngust cit o ureche — Wie ein Ohr nur und nich grösser. Dacă nu putem fi de acord cu un amestec prea mare în textu. originalului (în strofa a II-a a acestei poezii omiterea comparației Cu o luntre cit chibritul lipsește traducerea de anumite efecte umoristice), trebuie să recunoaștem că traducătorului, chiar cind tălmăcește mai liber, nu-i scapă esențialui; el păstrează întotdeauna un element sau găsește un echivalent care face prezența poetului romin foarte vie în versurile traduse.

Arghezi folosește, adeseori, în construcția imaginilor, termeni populari. Faptul acesta bineințeles că îngreuiază găsirea unor corespondente cit mai potrivite în traducere. În Heruvim bolnav, Arghezi compară cerul cu un blid rustic în care laptele e "amar și agurid".

Cerul la gust i-ajunge ca un blid Cu laptele amar și agurid (I, p. 46).

Versurile care cuprind aceste imagini incdite, atit in ceea ce privește analogiile stabilite, cit și în ceea ce privește materialul lexical folosit, sînt traduse astfel:

Wie bittre Milch und Herlingsbeeren hat Schon im Geschmack er seinen Himmel satt (p. 34).

(C. de laptele amar și de aguridă

El chiar prin gust este sătul de cerul său). Observăm absența comparației cerului cu blidul din cauză că traducătorul n-a putut reproduce ineditul lexical al acestei imagini.

La fel de dificilă este și traducerea imaginilor din această strofă a poeziei Belsug:

 $^{^{5}}$ Doamne dă-i copilului meu în dar o casă mică, nu un palat mare și mindru, ci numai cit o ureche, nu mai mare.

Din plopul negru, răzimal în aer, Noaptea, pe șesuri, se desface lină, La nesfirșit, ca dintr-un vîri de caier, Urzit cu fire de lumină (1. p. 50).

Ca să reproducă efectele imagistice din original, traducătorul s-a folosit, într-un mod fericit, de verbul personificator enthaspeln "a desfășura", menținind și comparatia cu rusticul caier (Kunkel):

Die Nacht enthaspelt sanft sich in die Weiten Von einer Pappel, die in Lüften lehnt Und einer Kunkel gleicht, aus der im Gleiten Sich rot ein Faden letzten Lichtes strähnt (p. 36)⁶.

Altădată traducătorul procedează, cum am mai avut prilejul să constatăm, la o substituire de termeni în imagine, ca în exemplul acesta din *Doliu*:

Durerea mi se pierde-n fum, Tot căutind un vreasc de rost (I, p. 60)

in care cuvintul vreasc este inlocuit de cuvintul păr (Haar) in expresia idiomatică "sich an ein Haar klammern", "a se agăta de un fir de păr". Traducătorul reusește să ne transmită întru totul ideea din original:

Mein Denken löst in Rauch sich träg Und klammert sich an jedes Haar (p. 40).

Mai rar, metafora care cuprinde un termen popular nu este tradusă nici măcar printr-un echivalent cit de indepărtat. În poezia De-a v-ați ascuns... de exemplu, nu intilnim, în strofa a III-a, tradusă de altfel foarte liber, imaginea coviltirele lui Dumnezeu (I, 189):

Ne vom iubi, negreșit, mercu Strinși bucuroși la masă, Sub coviltirele lui Dumnczeu. Într-o zi piciorul va rămîne greu, Mina stingace, ochiul sleit, limba scămoasă.

Immer werden wir einander lieben, Um den trauten Mittagstisch vereint. Habe ich es einst zu toll getrieben, Ist mein Lachen plötzlich ausgeblieben, Wenn mein Schritt erlahmt, mein Blick versteint (p. 76)?.

Bineințeles că ar fi absurdă pretenția de a cere ca imaginile, mijloace de expresie alit de sensibile și de personale, încit încă Aristotel considera, de aceea, că sint inimitabile , să fie transpuse mecanic dintr-o limbă în alta. Compararea echivalente-

⁶ Noaptea se desfășoară lină în depărtări, dintr-un plop care se reazemă în aer și care seamănă cu un caier din care alunecă un fir roşu din ultima lumină.

7 Totdeauna ne vom iubi / uniți în jurul intimei mese (de prinz). Dacă vreodată am fost prea zburdalnic, / Rîsul meu a încetat deodată / Cind pasul mi-a înțepenit, ciud privirea mi s-a împietrit).

⁸ Vezi Aristotel, Poetica, Editura stiințifică, Buc. 1957, p. 75.

lor aflate, printr-un efort al imaginației creatoare a traducătorului, cu modelele/lor din original, este necesară pentru a putea stabili capacitatea lor de sugestie. Astfel, ideea scurgerii rapide a timpului este mai bine sugerată de metafora din original:

Nu. Mină crincen, timpul sparge-l cu potcoava, S-apropiem vecia mai repede de noi.

(Restituiri, I, 109)

decit de echivalentele propuse de traducător:

Nein! Foit! Lass uns den Raum im Rausch durchwüten Die Ewigkeit wächst näher, Stück um Stück (p. 54).

În schimb, socotim foarte potrivită traducerea fidelă a imaginilor atit de proaspete și de sugestive din *Psalm de taină*:

Femeie răspindită-n mine Ca o mireasmă într-o pădure, Scrisă-n visare ca o slovă, Întiptă-n trupul meu: săcure (I, p. 116).

du Weib, in mich verströmt, gesogen, wie Duft im Wald beim ersten Tauen du Wort in meinen Traum gemeisselt, du Beil, in meinen Stamm gehauen... (p. 56).

Într-unul din Psalmi, Arghezi, într-o serie de imagini, surprinzător de concrete, raportează zidirile omenești, nu fără o anumită intenție satirică ce vizează vanitatea și rapacitatea, la veșnicie. În general, sînt remarcabile echivelentele găsite de traducător pentru aceste imagini satirice: Soarele-apune zilnic și răsare / într-ale sale patru buzunare (I, 131)—"Die Sonne geht täglich fröhlich und munter in seinen vier Taschen auf und unter" (p. 61); Lwind și lumina în țarcul lui de zestre /, O potcovi și-o puse în căpestre — Da das Licht ihm als Erbteil zuerkannt wird / Hat er es beschlagen und geschirrt; Faci dintr-un împărat / Nici prai cit într-un presărat / Cocoloșești o-mpărăție mare / Ca o toiță de țigare (I, p. 132) — Von einem Kaiser allenfalls / Bleibt nicht einmal eine Prise Salz / Ein grosses Land zerknüllst du schier / Wie ein Blatt Zigarettenpapier (p. 61—62). În schimb, în versurile, din același Psalm, în care infinitul este redus, cu aceeași intenție satirică, la dimensiuni foarte concrete, pentru a-l strivi pe acaparatorul vanitos sub povara propriilor sale ambiții nesăbuite, materialul sensibil al imaginii apare mult mai diminuat. Se creează, în felui acesta, impresia că traducătorul s-a ferit să se angajeze, pînă la capăt, în acest joc amețitor dintre concret și abstract specific întregii creații argheziene. Cităm versurile care cuprind imaginile în discuție:

Peretele-i veacul pătrat, Și treapta e veacul in lat, Si scara e toată vecia (I, 132). Die Wand ist die Unendlichkeit, Die Stufe die Vergangenheit. Die Treppe die ganze Ewigkeit (p. 62)?

După cum s-a văzut și din exemplele de mai sus, imaginația lui Arghezi nu ostenește niciodată în stabilirea unor analogii ce includ domenii cit mai variate.

⁹ Peretele este nemărginirea, / treapta este trecutul, / scara este toată veșnicia.

Traducătorul, care găsește, de cele mai multe ori, echivalente potrivite pentru imaginile argheziene, evită, în unele cazuri, traducerea lor exactă, străduindu-se, în schimb, să clarifice și să sublinieze ideea.

Arghezi nu dovedeste, însă, numai o inventivitate lexicală deosebită și un surprinzător dar imagistic. El este, în același timp, și unul dintre scriitorii cu sintaxa cea mai personală din întreaga literatură romină. Numeroasele construcții populare, între care încadrăm și expresiile tipice 10, elemente ale vorbirii orale, cotidiene, multimea dislocărilor sintactice etc. dau frazei lui Arghezi un caracter specific. Este de la sine înțeles că transpunerea acestor elemente în alte limbi este foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Alfred Margul-Sperber a depus aceeași muncă, pasiune și înțelegere, pentru a-l apropia cititorului german pe Arghezi, și în direcția aceasla.

Cităm mai întii citeva exemple în care traducătorul a încercat să rezolve dificultățile ridicate de frazeologia populară folosită de poetul romin.

Pentru că expresiile idiomatice, sint de fapt, intraductibile, cind ele nu pot fi echivalate de imbinări de cuvinte tipice cu același sens în germană, se recurge la alte mijloace. De exemplu, expreia idiomatică a umbla în dodii, din versurile Am pierdut mai toată vara / Umblind noaptea-așa în dodii (II, p. 147), este tradusă astfel : So den Sommer, Nacht um Nacht / Hab' im Sternkreis ich verbracht (Astfel vara, noapte de noapte / am petrecut-o în cercul (în compania) stelelor) (p. 132). În alte cazuri, traducătorul suplinește expresia idiomatică din original prin trăsături de stil familiar. În acest exemplu din ciciul Cintare omului (La stele): Batjocora-i plătită cu viri și răzbunat (III, p. 71), Sperber traduce astfel expresia idiomatică, modificată de Arghezi: So ist der Schimpi vergolten und längst schon heimgezahlt (astfel batjocora-i plătită și de mult răsplătită). Cuvintul heimzahlen are și înțelesul expresiei rominești "a plăti cu aceeași monetă". Echivalentul este deci cit se poate de potrivit. Nu-i lipsit de interes să consemnăm și încerçarea, pe care o face traducătorul, de a reproduce unele din formulările poetului romin prin expresii idiomatice germane. Semnificativă ni se pare, în acest sens, traducerea acestui vers din Duhovnicească: Fu sînt risipit prin spini și bolovani (I, p. 145). Folosindu-se de expresia germană mit Haut und Haaren ("cu piele și cu păr", adică "cu toată ființa, în întregime"), traducătorul comunică cu exactitate ideea și se integrează și stilului arghezian, receptiv la întorsătura de frază în stil familiar, vorbit: Ich selber bin zerstreut mit Haut und Haaren (p. 70). Tot pe linia găsirii unor corespondente potrivite la formulările populare, inscriem și aceste versuri din poezia intitulată, în stil oral, A fost, n-a fost:

> Il căulai ca-n sacul cu mălai, Un bob de mei și n-aveai ce alege (IV, p. 271).

traduse cu ajutorul unei expresii populare, cunoscută în ambele limbi: Die Nadel die im Heu verloren war (p. 173).

Expresiile și construcțiile familiare, cotidiene, la care face apel de atitea ori Arghezi, își găsesc echivalente potrivite în traducerea lui Margul-Sperber. Un exemplu concludent îl oferă poezia De-a v-ați ascuns, atit de specific argheziană ca expresie, din care cităm versurile:

¹⁰ Acestea puteau fi tratate și la lexic. Pentru că ele dau sintaxei lui Arghezi un pronunțat caracter oral, am considerat că este mai potrivită discutarea lor aici.

Puii mei, bobocii mei, copiii mei! Asa este jocul Il joci în doi, în trei, Il joci în cîte cîți vrei. Arde-I-ar jocul! (I, p. 191).

Este necesar să consemnăm faptul că această poezie nu ne pune numai în fața unei tendințe paradoxale, a poetului romin, de a comunica idei grave, cu mijloacele limbii celei mai obișnuite. Este vorba aici și de o atitudine filozofică în fața morții. Traducătorul trebuia să găsească, de aceea, mijloace de stil familiar, bine dozate, pentru a nu compromite conținutul acesta plin de gravitate, printr-o alunecare spre efectul umoristic gratuit, de limbaj, și chiar spre grotesc. Această "inițiere cu umoare în jocul morții" 11, cum spune acad. G. Călinescu, realizată cu mijloacele exprimării familiare de către Arghezi, este fericit tradusă de A. Margul-Sperber în limba germană:

Meine Kinder, meine liebsten Kleinen:
So beschaffen ist dies schöne Spiel.
Spielen muss man es und darf nicht weinen
Manchen mag es gar befremdlich scheinen
Hol's der Teufel I denn es taugt nicht viel (p. 78).

Mai mult decit construcțiile sintactice populare și familiare, topica argheziană putea ridica dificultăți traducătorului. Nu rare sînt cazurile cînd versurile lui Arghezi, sînt greu de urmărit din cauza interpolărilor care intervin în desfășurarea firească a unităților sintactice. Margul-Sperber păstrează, în numeroase cazuri, dispunerea propozițiilor și părților de propoziție ca în original:

Floarea mică, iarba toată, Sub dantela albei rochi, Spre genunche ridicată, Plină-i de pîndiri de ochi (I, p. 32),

Traducătorul nu restabilește topica normală: "Floarea mică, iarba toată... / Plină-i de rindiri de ochi"..., ci o păstrează întocmai pe cea din original:

Kleine Blume, Gras von oben, Unterm weissen Spilzenkleid, Zu den Knien emporgeschoben — Späherblicke lauern weit (p. 24).

Dislocările sintactice argheziene pot conduce și la interpretări greșite. În versurile:

Dar fiindcă n-ai putut răpune destinul ce-ți pîndi făptura Și n-ai știut a-i scoate-n cale și-al prăvăli de moarte, ura... (I, 118).

ura este complement drept pe lingă verbul a scoate (și n-ai știut a-i scoate-n cale ura) și precizează acțiunea celui apăsat de soartă, a femeii în cazul de față. Dislocarea

¹¹ G. Călinescu, Tudor Arghezi, "Jurnalul literar", 1939, p. 41.

complementului prin introducerea unei noi propoziții (și-a-l prăvăli de moarte), l-a b orientat pe traducător spre o altă interpretare, în versiunea germană, ura intră într-o altă sferă de determinare, precizind acțiunea dușmănoasă a destinului;

Doch da du es nicht meistern konntest, das Schicksal, lauernd auf dein Wesen, und seinen Hass nicht hindern konntest, dass es zum Opier dich erlesen... (p. 57).

Am semnalat această nepotrivire, mai mult cu intenția de a reliefa un procedeu sintactic arghezian, greu de transpus în alte limbi, din cauza unor deosebiri esențiale în structura lor. Altfel trebuie să observăm că, în ciuda schimbării obiectului în propoziția respectivă, sensul general al poeziei nu este alterat.

Concluzia care se desprinde din această cercetare a mijloacelor lexicale, imaginilor și sintaxei argheziene, așa cum apar ele transpuse în limba germană de A. Margul-Sperber, este favorabilă traducătorului. Cu excepția unor lipsuri, inerente întro traducere, A. Margul-Sperber, lucrind cu un text extrem de dificil, dar tot atit de ispititor pentru un traducător poet, a reușit să facă accesibilă cititorului german frumusețea poeziei argheziene. Poetul Margul-Sperber, după cum era și firesc, nu s-a menținut în cadrele strimte ale unei traduceri literale, ci a căutat să urmărească zborul înalt al imaginației poetului romîn cu propria sa imaginație creatoare. Circulația lui Arghezi, care a depășit dimensiunile naționale, este mult înlesnită peste hotare de această frumoasă traducere.

CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA CRONICARULUI ION NECULCE

DE

AURORA ILIES

Cercetătorii de pînă acum arată că în ce privește biografia lui Ion Neculce știrile nu prea abundă; de aceea ni se pare potrivit să adăugăm la cele ce se cunosc despre cronicar și unele informații, care ori că au trecut neobservate, ori n-au fost identificate în mod sigur ca referindu-se la persoana lui; aceste informații se desprind din cronica oficială a domniei lui Constantin Brincoveanu, scrisă de logofătul Radu Greceanu.

Este îndeobște cunoscut că Brincoveanu a dus o luptă necruțătoare împotriva lui Dimitrie Cantemir și că domnul moldovean a răspuns în aceeași măsură nu numai prin asemănătoare "amestecături" la Poartă 1, dar și în scris, în operele sale 2. Dimi-

¹ Neculce arată ce fel de împăcare intervenise la un moment dat între Dimitrie Cantemir și Brîncoveanu, "așe au ținut de bine această paci, pe cum țin cîinii vinerili". Letopisețul țării Moldovei, ed. II de I. Iordan, București, 1959, p. 175.

² Istoria imperiului otoman și Istoria ieroglifică.